

A TERMINI MAGYAR–MAGYAR SZÓTÁR ÉS ADATBÁZIS

Elérhető: <https://termini.nyttud.hu/htonline/htlista.php?action=searchbox>

Váradi Krisztián

varadi.krisztian@kmf.org.ua

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, oktató gyakornok

Pannon Egyetem, Többnyelvűségi Nyelvtudományi Doktori Iskola, PhD-hallgató

<https://orcid.org/0000-0001-7554-4158>

A SZÓTÁR TARTALMA

A Termini magyar–magyar szótár és adatbázis 2007-től érhető el a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat weboldalán¹. Az internetes lexikográfiai adatbázisban azok a határon túli magyar nyelvvaltozatokban előforduló államnyelvi kölcsönzések találhatók meg, amelyeket több évtizednyi szociolingvisztikai kutatómunka eredményeként gyűjtöttek össze a Magyarországgal szomszédos államokban élő nyelvész-kutatók. A 2025. április 6-i állapot alapján a szótár 5577 szócikket tartalmazott, amelybe a hét határon túli régió (Felvidék, Kárpátalja, Erdély, Vajdaság, Horvátország, Muravidék, Örvidek) anyaga mellett beletartoznak a magyar nyelv archaizmusai és a közmagyar nyelvhasználatban általánosan elterjedt kifejezések is. Az adatbázis folyamatos fejlesztés alatt áll a nyolc országból származó szerkesztőbizottság által, akik a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat különböző kutatóintézeteihez tartoznak.

A szótár különlegességét az adja, hogy az 1920-ban aláírt trianoni békeszerződés következtében elszakadt területeken élő magyar kisebbségek által használt idegen eredetű szavakat gyűjti össze és teszi elérhetővé a Kárpát-medencei magyarság számára. A Termini-szótár létrejöttének egyik fő célja a nyelv „határtalanítása”, vagyis arra kívánja felhívni a figyelmet, hogy a magyar nyelv nemcsak a magyarországi „standard” nyelvvaltozathoz áll, hanem az anyaországgal szomszédos régiókban élő magyarok nyelvvaltozataiban megtalálható, általában az adott ország államnyelvéből kölcsönzött kifejezéseket is magában foglalja (Benő & Péntek szerk., 2011).

¹ <https://termini.nyttud.hu/htonline/>

Azon kölcsönszavak kerülhetnek bele a Termini-szótárba, amelyek az adott régióban élő magyar kisebbség nyelvhasználatában általánosan elterjedtek, vagyis nem korlátozódnak egy kisebb régióra vagy nyelvjárási területre (M. Pintér, 2019). A szótárban szereplő kölcsönszavak felségjelzések alapján vannak csoportosítva az alábbiak szerint (a szerkesztést végző nyelvészeti kutatóműhelyekkel együtt):

Szlovákia, Felvidék (Fv), Gramma Nyelvi Iroda;

Ukrajna, Kárpátalja (Ka), Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont;

Románia, Erdély (Er), Szabó T. Attila Nyelvi Intézet;

Szerbia, Vajdaság (Va), Verbi Nyelvi Kutatóműhely;

Horvátország (Hv), Glotta Nyelvi Intézet;

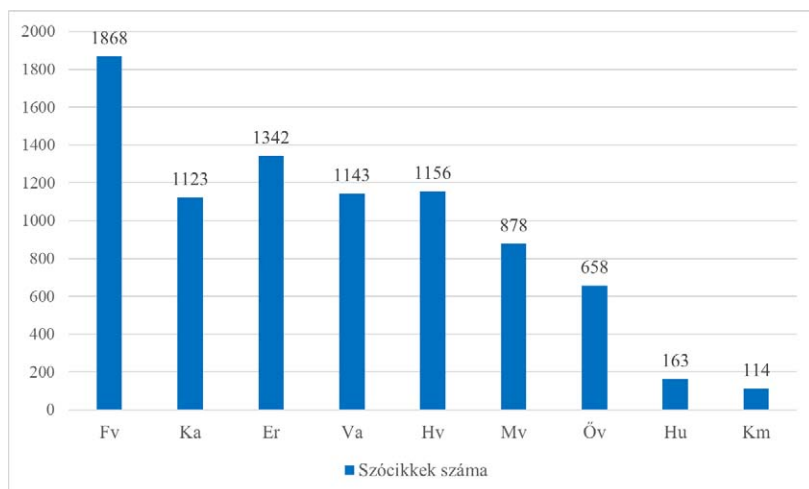
Szlovénia, Muravidék (Mv), Imre Samu Nyelvi Intézet;

Ausztria, Örvidek (Öv), Imre Samu Nyelvi Intézet.

Emellett a Magyarországon is elterjedt kifejezések *Hu* felségjelzést kapnak, míg a közmagyarban (tehát az összes magyar nyelvterületen) használt szavak *Km* minősítéssel rendelkeznek. Magyarország területéről kiemelt szerepet játszik a szótár működtetésében a HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont és a Termini Egyesület. Az adatbázis anyagának egyes régiók szerinti megoszlását az 1. ábra foglalja össze.

1. ábra

A Termini-szótár anyaga

Fontos megemlíteni, hogy a Termini magyar–magyar szótárban egyaránt szerepelnek régióspecifikus és több régiós szócikkek. Az előbbiek csak egy régióban használatosak (pl. *Ka exkurszija ~ tanulmányi kirándulás*), míg az utóbbiak két vagy több régióban is elterjedtek (pl. *Er Va Ka milicista ~ rendőr*). Emellett a szócikkeknek lehet több jelentése is, akár egyazon régión belül (pl. *Fv obal* 1. *dosszié, mappa*; 2. *füzetborító, könyvborító*), vagy ugyanaz a kölcsönszó elő-

fordulhat több régióban, eltérő jelentéssel (pl. Er Fv Va Ka Hv Mv *ekonómia* ~ *közgazdaságtan*; Va Hv *ekonómia* ~ *állami birtok*; Fv *ekonómia* ~ *gazdaságosság, ökonómia*; Er *ekonómia* ~ *gazdaság*). Tehát a Termini-szótár betekintést nyújt az egyes régiók kölcsönszókészletének jelentésrétegeibe, így nemcsak az anyaországi magyarok számára lehet hasznos a szótár használata, hanem a kisebbségben élő magyar közösségek is megismerhetik az általuk használt kölcsönszavak összes jelentését.

A határon túli elemek szótára hasznosítható a magyar mint idegen nyelv oktatásában is, mivel felhívhatjuk a figyelmet a magyarországi köznyelv és a kisebbségi magyar nyelvváltozatok közötti szókinszbeli különbségekre (Karmacsi et al., 2022), mivel egyes közmagyar szavak a határon túli régiókban hozzáadott jelentésértékkel bírnak (pl. Km *kanális* ~ *vízvezető csatorna*; Er Fv Va Hv *kanális* ~ *tévécsatorna*). Ezeket hívjuk jelentésbeli kölcsönszavaknak, amelyek a denotatív jelentésükre az átadó nyelvi megfelelőjük hatására tettek szert, mivel a román *canal*, a szlovák *kanál*, valamint a szerb és a horvát *kanal* is egyaránt rendelkezik a *tévécsatorna* jelentéssel, míg a magyarországi beszélők a *kanális* szót csak *vízvezető csatorna* jelentésben ismerik. Az ehhez hasonló esetek is jól mutatják, hogy mennyire egyedi szerepet tölt be a Termini magyar–magyar szótár és adatbázis a többi, hagyományos szótárral szemben, amelyek a fogalmakat csak a köznyelvi jelentéseiknek megfelelően értelmezik.

KÖLCSÖNSZÓTÍPUSOK A SZÓTÁRBAN

Az internetes szótár eltérő típusú kölcsönszavakat tartalmaz, amelyek négy nagy csoportba sorolhatók. Az első a *közvetlen kölcsönszavak* csoportja, amelyek hangalakja az adott régió államnyelvéből származik, ennél fogva a legtöbb esetben korábban nem fordultak elő a magyar nyelvben. Itt beszélhetünk egyrégiós (pl. Öv *glüvejn* ~ *forralt bor*), valamint több régióban is hasonló hangalakban és jelentésben előforduló (pl. Ka Mv *ankét*; Va Mv *anketa*; Ka Hv *ankéta*; Ka Hv *anketta* ~ *kérdőív, körkérdés*) közvetlen kölcsönszavakról. Ide sorolhatók még a *kölcsönhomimák*, amelyek hangalakja megegyezik egy már létező közmagyar kifejezéssel, azonban jelentésük teljesen eltér egymástól (pl. Va *koncert* ~ *takarmánykeverék*). Végezetül, az *alaki kölcsönszavak* esetében a szavak hangalakja az átadó nyelvben fellelhető analóg szó hangalakjához igazodott, annak hatására módosult (pl. Er Fv Ka *bufet* ~ *falatozó, talponálló* – vö. Km *büfé*).

A második nagy csoportot a *közvetett kölcsönszavak* alkotják, amelyek többé-kevésbé azonos formában megtalálhatók az átadó és az átvevő nyelvek szókészletében is. Ide tartoznak a *kalkok*, vagyis az átadó nyelvi alak tükörfordítása révén létrejövő átvevő nyelvi kifejezések. A kalkok lehetnek egy szabad morfémából álló *tükörszavak* (pl. Va *vakutca* ~ *zsákutca* – vö. szrb. *slepa ulica* ~ ua), egynél több szóból álló *tükörkifejezések* (pl. Er *pénzügyi gárda* ~ *pénzügyőrség* – vö. rom. *garda financiară* ua), valamint *tükörszerkezetek* (pl. Mv *játszik valamire* ~ *valamilyen hangszeren játszik* – vö. szln. *igrati na* ua). A közvetett kölcsönszavak csoportját gazdagítják még a *jelentésbeli kölcsönszavak* (lásd: *kanális* ~ *tévécsatorna*), valamint az ezeken belül sajátos csoportot képező *stílusbeli kölcsönzések*, amelyek az átadó nyelv hatására megváltozott stílusértékkel rendelkeznek (pl. Er Fv Va Ka Hv Mv *geográfia* ~ *földrajz*). Ennek a stílusérték-különbségnek általában

az az oka, hogy az adott fogalomra Magyarországon egy új, közhasználatú szó terjedt el (esetünkben a *földrajz*), viszont a határon túli régiókban az országok államnyelvi megfelelőinek köszönhetően a Magyarországon archaizmusnak számító kifejezés (ebben az esetben a *geográfia*) megőrizte eredeti stílusértékét.

A harmadik csoportot a *többedleges kölcsönszavak* képezik, amelyek az átvevő nyelv szóalkotási folyamatainak hatására alakulnak ki, vagyis a közmagyar szavakhoz hasonlóan képzőket és igekötőket csatolnak hozzájuk a határon túli magyar beszélők. Egy főnévből tehát alkothatunk melléknevet (pl. Fv *nanuk* ~ *jégkrém* → Fv *nanukos* ~ *jégkrémes*) vagy igét (pl. Ka *kalim* ~ *feketén, szabálytalanul szerzett jövedelem* → Ka *kalimol* ~ *feketén, szabálytalanul szerez jövedelmet*), ezáltal többedleges kölcsönszavakat létrehozva.

A negyedik kölcsönszótípus az önálló alkotások, amelyek sem átadó, sem átvevő nyelvi mintát nem követnek közvetlenül, inkább egyfajta egyedi szóalkotástípusról beszélhetünk a meglévő kifejezések alapján (pl. Km *mamusz* ~ *posztó papucs* → Fv *mamuszki* ~ *posztóból készült csizma; botos*). Mivel a *mamusz* közmagyar szó, amely a szlovák nyelvben ismeretlen, ezért a *mamuszki* nem lehet közvetlen kölcsönszó annak ellenére sem, hogy a szóvégi *-ki* utótag szlovák eredetű szóelem, amelyet általában a lábbelitípusok megnevezésének végén használnak.

A SZÓCIKKEK FELÉPÍTÉSE

A szótár tartalmának bemutatása után ismerkedjünk meg a szócikkek felépítésével. Minden szócikk három jól elkülöníthető részre bontható: szócikkfej, szócikktörzs és szócikkkláb. Ezek elemeit az 1. táblázat foglalja össze.

1. táblázat

A szócikkek felépítése

Szócikkrészek	Elemek
Szócikkfej	A címszó szótári alakja
	Szófaji besorolás
	Fontosabb nyelvtani alakok
	Írásváltozatok (opcionális)
	Kiejtés (opcionális)
	Kölcsönszótípus (csak a regisztrált felhasználók számára látható)
Szócikktörzs	Jelentés(ek)
	Fogalomköri minősítés(ek)
	Felségjelzés(ek)
	Stílusminősítések (dialektus, regiszter, stílusváltozat, időbeliség, érzelmi viszonyulás, relatív gyakoriság)
	Példamondatok forrásmegjelöléssel együtt
	Multimédia-elemek (képek, hangfájlok)
Szócikk láb	A címszó etimológiája (három etimon, jelentésekkel együtt)
	Utalás alakváltozatokra, analóg szavakra
	Bibliográfiai adatok

A Termini online szótár minden olyan információt tartalmaz, mint egy hagyományos szótár, de ezen felül több olyan eleme van, amelyet egy papíralapú kiadványban lehetetlen volna feltüntetni. Ilyenek például a szemléltető képek, amelyekhez rövid leírás és forrásmegjelölés is társítható, valamint az egyes példamondatok kiejtését tartalmazó hangfájlok, amelyek a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat munkatársai által készített szociolingvisztikai interjúkból származnak. E fejlesztések célja, hogy illusztrálják a címszót, kontextust adjanak annak használatához, ezzel is még inkább szemléletesebbé és érdekesebbé téve a szótár anyagát.

A hagyományos szótári elemek közül természetesen megtalálható a címszó és a hozzá tartozó összes fontosabb grammatikai információ, az egyes régiókban a címszóhoz társított különböző fogalomköri és stílusminősítésekkel ellátott jelentések, az eredetük alapján osztályozható példamondatok, valamint a címszó elsődleges, másodlagos és harmadlagos etimonja. Ezen információk közül is külön figyelmet érdemelnek az eltérő típusú példamondatok, amelyekből 2025. április 6-án összesen 107 640 darab volt a szótárban. A példamondatok számát és típusát a 2. táblázat foglalja össze.

2. táblázat

A Termini-szótár példamondatai

Példamondat-típusok			Mennyiség
Hiteles	Írott nyelvi		65 350
	Beszélt nyelvi		4 598
Nem dokumentált			240
Metanyelvi	Hiteles írott	Laikus beszélő	3 822
		Nyelvész	739
	Hiteles beszélt	Laikus beszélő	879
		Nyelvész	103
Konstruált	Laikus beszélő által		22 537
	Nyelvész által		8 717
Fordított szöveg			139
Egyéb			516
Összesen			107 640

A Termini magyar–magyar szótár és adatbázis tehát nemcsak egy szótár, hanem egy szociolingvisztikai korpusz is, amelynek sokszínűségéhez a szócikkek mellett a példamondatok is nagyban hozzájárulnak. Nyelvészeti szempontból fontos, hogy a jelenlegi 31 254 konstruált példamondatot hiteles nyelvi adatokkal helyettesítsék. Az egyszerű szótárfelhasználók akár regisztráció nélkül is kereshetnek a szótárban többféle módon: a begépelte kulcsszóra rá lehet keresni a címszó egésze vagy akár egyes részei megadása alapján, illetve a jelentések és a példamondatok között. Felhasználói részről az 1. képen látható módon épülnek fel a szócikkek.

1. kép

Egy szócikk a Termini-szótárból

bulocska (fn) -k, -t, -ja
(Gasz) **Ka** (ált) (köz) **zsemle** ♦ **Ka** Sokáig kuporgatott pénzből vásárolta meg a méregdrága angol szövetet, a legjobb szabót ajánlották hozzá, s akkor jött ez a gnóm, émélyítő szaga megtörte a megálmódott elegancia mulandó varázsát, és megidézte helyette a lukas gyomrú piaci kofákat, akiknek soha nincs idejük ebédelgetni, hát kis fonott bulocskákból csipegetnek, miközben honnan lenne fogalmuk arról, hogy a bulocska nem illik Gyurinkához. (Berniczky Éva: A tojásárus hosszúnapja. Budapest: Magvető, 2004., 88. old.) ♦ **Ka** Ki ne mondott volna már életében olyat, hogy bulocska, paszport, pricep. (Kárpátinfo, 2008. december 30.)

Bulocska az asztalon
Forrás: www.rabstol.net

[or/lukr бупочка 'ua' < összláv bul-a 'gömb, dudor, kampó']

Bibliográfiai adatok:
Lizanec Péter: A kárpátaljai magyar nyelvírások atlasza I. kötet. Budapest: Akadémiai Kiadó. 1992. 305 térkép

A szótár népszerűsítését szolgálja a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat Facebook-oldalán² megjelenő *A hét szava* bejegyzéssorozat, amelynek keretében minden héten egy aktuális ünnep-naphoz, évfordulóhoz, jeles dátumhoz, eseményhez, vagy éppen az adott évszakhoz kapcsolódó szócikket osztanak meg a szótár szerkesztői a nagyközönséggel (Váradi & Lehocki-Samardžić, 2025). Ezáltal igyekeznek a szótár szerkesztői a közösségi médián keresztül népszerűsíteni a határon túli nyelvvaltozatok sajátos szókészleteti elemeit. A 2. képen látható bejegyzés például 2025 januárjában az újévi fogadalmak miatt volt releváns, mivel ilyenkor sokan kezdenek el edzőterembe járni.

2. kép

A hét szava a Termini Facebook-oldaláról

A HÉT SZAVA

csinkaterem

Felvidék

főnév

Jelentése: konditerem

Élőnyelvi példa: *Ez nem is csinkaterem, ez kinkzókamra – önkinkzókamra.*

A szlovák činka 'súlyzó' jelentésű szóból eredő összetett kölcsönszó.

TERMINI
MAGYAR NYELVI KUTATÓHÁLÓZAT

² <https://www.facebook.com/profile.php?id=100064596016186>

A TERMINI-SZÓTÁR MINT KUTATÁSI ESZKÖZ

A szerkesztői jogosultsággal rendelkező felhasználóknak lehetőségük van különböző szempontok szerint szójelöléseket generálni. Például: régiók szerint, két régió találkozási alapján, kölcsönzőtípusok, fogalomkörök és stílusminősítések szerint, valamint e lehetőségek különböző kombinációi alapján. Ezek a funkciók világítanak rá a szótár adatbázis jellegére, mivel a Termini-szótár nemcsak a határon túli szókészleti elemek listája, hanem egy jól dokumentált korpusz is egyben, amely kiválóan alkalmas kontaktusnyelvészeti korpuszvizsgálatok végzésére.

A szótár online jellegéből fakadó előnyök közé tartozik a könnyű használat, a multimédiás elemek integrálása, a sokrétű keresési lehetőségek, valamint a részletes szójegyzékek és kimutatások generálása a szerkesztők számára (Váradi, 2024). Az internetes szerkesztőfelület lehetőséget ad a Termini magyar–magyar szótár és adatbázis folyamatos bővítésére, mivel a határon túli régiókban szinte napról napra jelennek meg új kölcsönzések a társadalompolitikai, technológiai és gazdasági változások következtében (Csernicskó & Márku, 2021). Az új szócikkek hozzáadása a 3. képen látható felületen történik.

3. kép

Új szócikk hozzáadása

The screenshot displays the 'Új szócikk hozzáadása' (Add new entry) form in the Termini online dictionary editor. The form is organized into several sections:

- Top Section:** Includes a 'CÍMSZÓ' (Headword) field, a 'Rejtett szócikk' (Hidden entry) checkbox, and a 'Címző kijelölése' (Headword selection) dropdown menu.
- Metadata Section:** Contains fields for 'Írásváltozat' (Script variant), 'Szófej' (Word head), 'Kölcsönzőtípus' (Loanword type), and 'Utalás más szócikkre' (Reference to other entries).
- Formal Features Section:** Includes '1. nyelvtani alak' (1st grammatical form), '2. nyelvtani alak' (2nd grammatical form), '3. nyelvtani alak' (3rd grammatical form), and 'Bibliográfiai adatok' (Bibliographic data).
- Classification Section:** Features a 'Fogalomköri minősítés' (Conceptual classification) dropdown, 'Ertelmezés' (Definition) text area, and a 'Minősítés' (Classification) section with various checkboxes and dropdowns.
- Example Section:** Includes a 'Példamondatok' (Example sentences) section with a 'Példamondatok típusa' (Type of example sentence) dropdown and a 'Példamondatok' (Example sentences) text area.
- Source Section:** Contains a 'Forrás' (Source) field.

The form is designed for detailed data entry, allowing users to specify various linguistic and contextual details for each new entry.

Fontos azonban azt is megemlíteni, hogy a szótár mögött álló technológia 2010 óta nem esett át nagyobb fejlesztésen, ezért némileg elavultnak tekinthető. Emellett az is nehézségeket von maga után, hogy a szótár szerkesztését egyidejűleg nyolc ország nyelvészei végzik, ezért sok esetben nincs egységesítő és nem következetes a szótárban alkalmazott stílusminősítések használata, a többszófajú szavak jelölése, a közmagyar szókincs részét képező szavak felségjelzéseinek beállítás, illetve a példamondatok és a bibliográfiai adatok forrásainak feltüntetése. A szerkesztők – a hiányosságok és a pozitív megoldási lehetőségek tudatában – azon dolgoznak, hogy új szócikkek bevitele mellett a már meglévő szócikkek megfelelő karbantartása is folyamatosan történjen.

ÖSSZEGZÉS

Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy a Termini magyar–magyar szótár és adatbázis hiánypótló nyelvészeti alkotás, amely egyaránt funkcionál a határon túli magyarok sajátos szókészleti elemeinek szótáraként, illetve szociolingvisztikai korpuszként is. A szótár online jellegéből adódóan bárki számára korlátlanul elérhető, így használatát bátran ajánljuk minden magyarországi vagy szomszédos régióban élő nyelvésznek, nyelvtanárnak, bölcsészhallgatónak, illetve mindenkinek, aki szeretne megismerkedni a magyar nyelv dialektusváltozataival.

IRODALOM

- Benő, A. & Péntek, J. (szerk.) (2011). *A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tíz éve*.
 Gramma Nyelvi Iroda – Szabó T. Attila Nyelvi Intézet.
- Csernicskó, I. & Márku, A. (2021). Ízelítők a Termini magyar–magyar szótár kárpátaljai anyagából.
Magyar Nyelvőr, 145(4), 417–431. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2021.4.417>
- Karmacsi, Z., Márku, A. & Csurman-Puskás, A. (2022). The Expedience of the Termini Online Hungarian–Hungarian Dictionary in the Process of Teaching Hungarian as a Foreign Language (in Transcarpathia).
Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica, 1(2), 233–255.
<https://doi.org/10.58423/2786-6726/2022-2-233-255>
- M. Pintér, T. (2019). Magyar nyelv a határon: A Termini magyar–magyar szótár (1. rész). *Magyar Nyelv*, 115(3), 333–347. <https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2019.3.333>
- Váradi, K. (2024). The Termini Dictionary of the Hungarian language containing loanwords from the Carpathian Basin. *Folia Philologica*, 8, 4–9. <https://doi.org/10.17721/fofia.philologica/2024/8/1>
- Váradi, K. & Lehocki-Samardžić, A. (2025). *The Word of the Week* – A dissemination project of pluricentric Hungarian. *Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica*, 4(1), 9–25.
<https://doi.org/10.58423/2786-6726/2025-1-9-25>